

Ekonomické a mimoekonomické přínosy vzdělávání

27. 2. 2014

zuzana.berna@econ.muni.cz

Lidský kapitál

- Co rozumíme pod pojmem lidský kapitál?
 - „*znalosti, schopnosti, dovednosti (včetně zdravotních a fyzických schopností) získané prostřednictvím školního a dalšího vzdělávání, sportovních a podobných aktivit, rodinnou výchovou apod., kterými disponují jednotliví členové společnosti.*“ (G. Becker)
 - OECD: „*znalosti, dovednosti, schopnosti a vlastnosti jedince usnadňující vytváření osobního, sociálního a ekonomického blaha*“
 - ...souhrn znalostí a dovedností člověka, které získal studiem (v rámci vzdělávacího procesu), dalším vzděláváním a praxí
- význam LK – již v 18. stol. (A. Smith)
- Teorie LK rozpracována ve 2. pol. 20. stol
 - investice do vzdělávání → vyšší budoucí příjem & produktivita
 - odložení spotřeby (příjmu) ve prospěch studia → zvýšení celoživotního příjmu

Společenské a individuální výnosy z LK

- jedinec rozhodující se o dalším studiu provádí CBA variant pokračovat ve studiu / zapojit se do prac. procesu
 - individuální míra návratnosti investic do vzdělávání
 - výpočet pomocí NPV a IRR (s pomocí diskontní míry porovnáváme náklady a výnosy v čase) – tzv. **investiční přístup**
 - druhou možností tzv. **ekonometrický přístup** (ekonometrie pracovního trhu, Mincer)
- „CBA“ společnosti: investovat do vzdělání svých členů / nechat náklady na jednotlivcích
- obě míry návratnosti předmětem analýz OECD – Education at a Glance
- vyšší úroveň vzdělání → benefits pro jedince i společnost (rovněž náklady / úsilí na obou stranách)

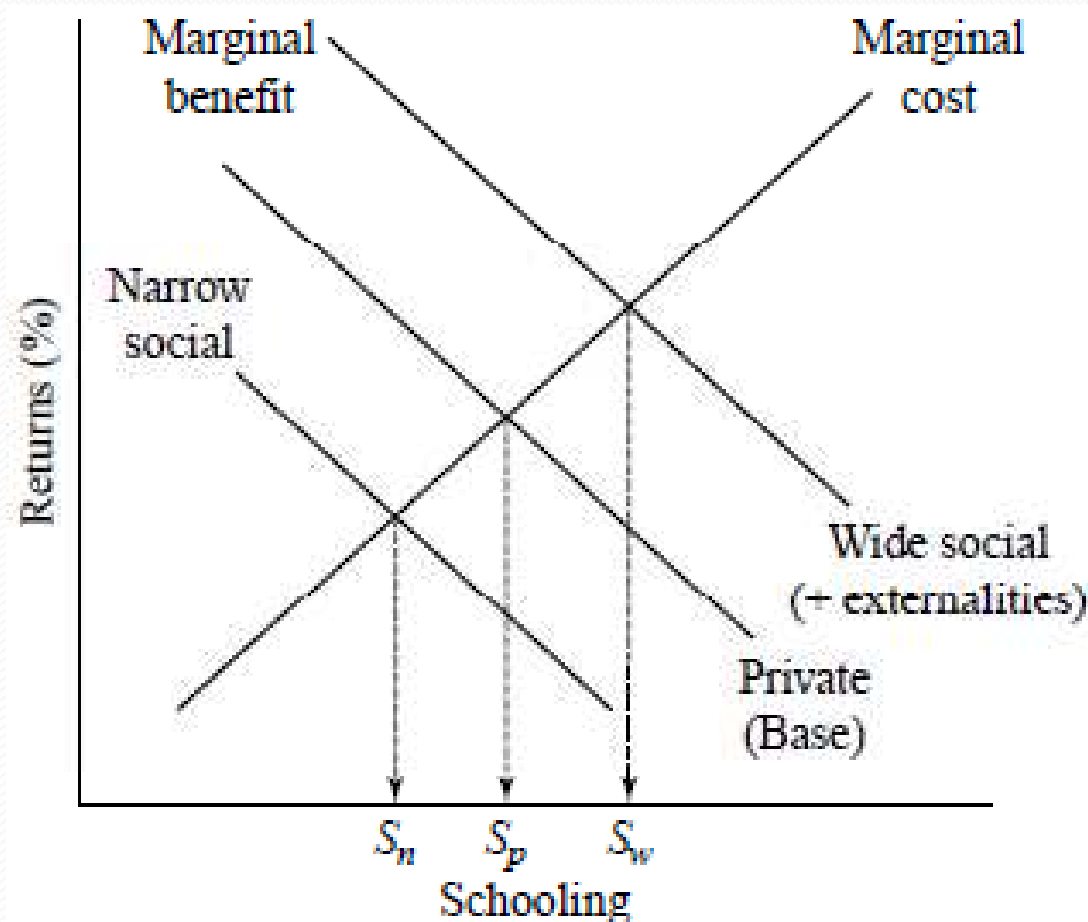
Individuální a společenské náklady a výnosy ze vzdělání

	Individuální	Společenské
Náklady	Přímé Výdaje do vzdělávání přímé (výdaje za učebnice, studijní materiály, apod.)	Přímé Výdaje do vzdělávacího systému
	Nepřímé Ušlá mzda, čas strávený výukou	Nepřímé Ušlé příjmy na daních
Výnosy	Přímé Vyšší příjem	Přímé Vyšší daňové příjmy
	Nepřímé Vyšší statut, nižší riziko nezaměstnanosti	Nepřímé Nižší výdaje na sociální dávky Lepší zdravotní stav, nižší kriminalita, ekonomický růst

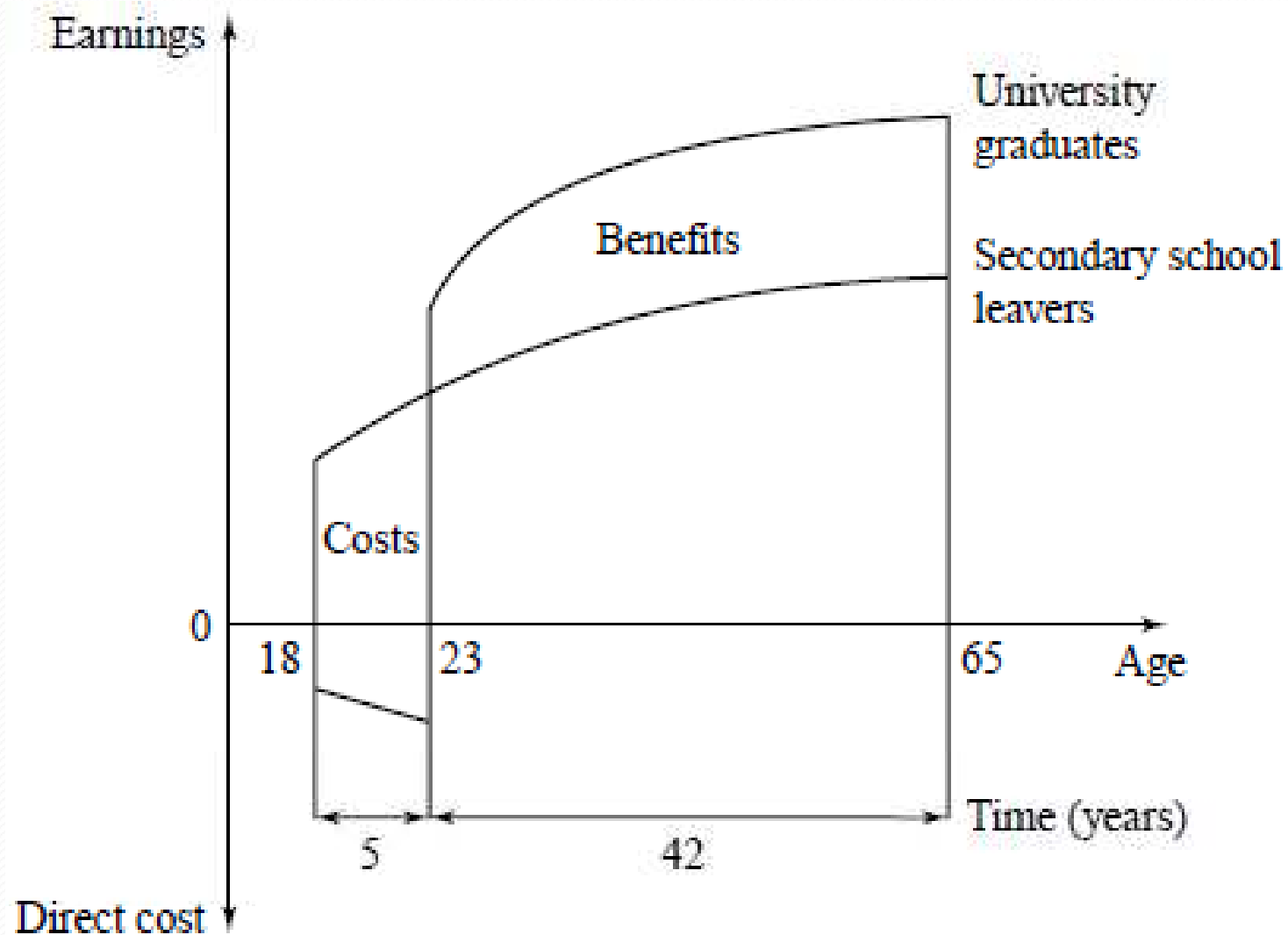
Zdroj: Páleníková (2013) - READER

Výpočet individuální a společenské míry návratnosti investic do vzdělávání

- Dvojí chápání pojmu *společenská návratnost investic* – úzké a široké pojetí (+ externality) – pozor na záměnu!

Individuální míra návratnosti

Individuální míra návratnosti (IMN)

- Př) pro univerzitní vzdělání platí:

$$\sum_{t=1}^{42} \frac{(W_u - W_s)_t}{(1+r)^t} = \sum_{t=1}^5 (W_s + C_u)_t (1+r)^t$$

$W...$ příjmy (u,s),
 $C...$ přímé náklady studia

- obdobně pro všechny stupně studia (výj. ZŠ)
- IMN kritériem poptávky po vzdělávání v určitém stupni

Společenská míra návratnosti (SMN)

„narrow reading“

+ výdaje společnosti na vzdělávání (pronájem budov, platy učitelům – součást C_u)

- zápočet hrubých příjmů + nepeněžních
- mzdy jako proxy pro mezní produkt práce
- ideálně nepeněžní dopady + externality, ALE nedostatek dat -> odhady pouze na zákl. peněžních přínosů a nákladů

→ SMN obvykle < IMN

...reflektuje stupeň veřejného dotování vzdělávání

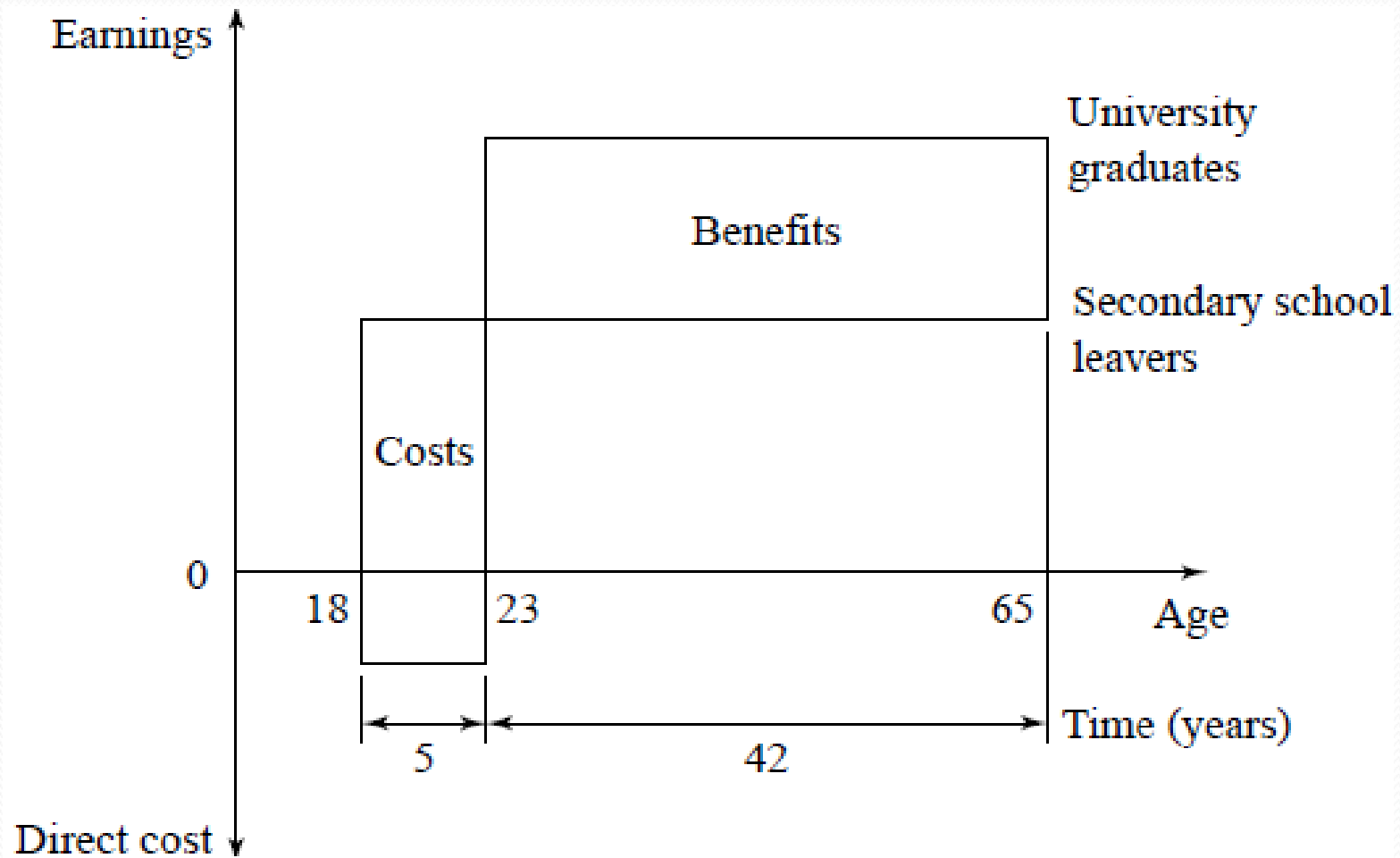
Výpočet individuální a společenské míry návratnosti investic do vzdělávání

- nejlepší metoda odhadu MN: diskontování aktuálních čistých prům./medián. příjmů pracujících (viz graf prům./medián. příjmů v čase)
- ALE třeba dostatek pozorování
- **zjednodušená metoda (short-cut)** -> výpočet přibližné míry návratnosti
- aproximace křivek příjmů přímkami (obr.)

$$IMN = \frac{\overline{W}_u - \overline{W}_s}{5(\overline{W}_s)} \quad SMN = \frac{\overline{W}_u - \overline{W}_s}{5(\overline{W}_s + C_u)}$$

C_u ... roční přímý náklad VŠ vzdělávání

Ad. Short-cut method

Výpočet individuální a společenské míry návratnosti investic do vzdělávání (pokr.)

- **obrácená Cost-Benefit metoda**
 - (založeno na short-cut m.)
- otázka: *Při daných nákladech, jaké roční přínosy by vyprodukovaly danou míru návratnosti (Př. 10 %)?*
- roční přínos VŠ vzdělávání = 0.1 * náklad vzdělávání

$$\left(\overline{W}_u - \overline{W}_s\right) = 0.1 * \left[5\left(\overline{W}_s + C_u\right)\right]$$

Výpočet individuální a společenské míry návratnosti investic do vzdělávání (pokr.)

- metoda příjmové funkce (Mincer)
- základní příjmová fce:

$$\ln W_i = \alpha + \beta S_i + \gamma_1 EX_i + \gamma_2 EX_i^2 + \varepsilon_i$$

S ... délka vzdělávání, EX ... zkušenost na trhu práce

β ... prům. IMN z 1 roku vzdělávání $\beta = \frac{\partial \ln W}{\partial S}$

- *omezení*: jediný náklad = ušlé příjmy, nekonečný časový horizont, nerozlišuje jednotl. úrovně vzděl.

Výpočet individuální a společenské míry návratnosti investic do vzdělávání (pokr.)

- rozšířená příjmová funkce (Mincer)
- dummy variable D (0,1) – pro různé stupně vzdělávání

$$\ln W_i = \alpha + \beta_p D_p + \beta_s D_s + \beta_u D_u + \gamma_1 EX_i + \gamma_2 EX_i^2 + \varepsilon_i$$

- výpočet jednotlivých IMN:

$$IMN_p = \frac{\beta_p}{S_p} \quad IMN_s = \frac{\beta_s - \beta_p}{S_s - S_p} \quad IMN_u = \frac{\beta_u - \beta_s}{S_u - S_s}$$

- omezení: vyžaduje řadu indiv. pozorování, rovněž předpoklad plochých křivek příjmů
- potřeba úprav – rozšíření o další proměnné: předp. růst mezd, úmrtnost, nezaměstnanost, daně, vrozené schopnosti

Měření úrovně LK

a) dle nejvyššího dokončeného vzdělání

- množství osob ve věku 25 – 64 let s vyšším sekundárním nebo terciárním vzděláním / celk. ekonomicky aktivních
- ČR příznivé výsledky v počtu osob se středním vzděláním (cca $\frac{3}{4}$ populace), v případě VŠ vzdělání „slabší“

b) přímé testování dovedností (např. OECD)

- PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies), 2008-13 (ČR), 2012-16, 2014-18
 - *ČR nadprům. výsledek v numerické gramotnosti, prům. výsledek ve čtenářské gramotnosti a IT*
- IALS (International Adult Literacy Survey), v ČR v r. 1998

c) odhad tržní hodnoty LK

- pomocí mzdy

d) náklad na vytvoření LK

- pomocí výdajů na daný typ vzdělávání (ČR přes 4 % HDP)

Efektivní využití LK

- nestačí jen vysoký podíl VŠ - třeba nastavit podmínky pro ef. využití LK:
 - a) **flexibilní fungování trhu práce (rychlá adaptace prac. síly)**

Míra dlouhodobé nezaměstnanosti v letech 2007–2011

	2007	2008	2009	2010	2011
Česká republika	2,8	2,2	2,0	3,0	2,7
EU (27)	3,1	2,6	3,0	3,9	4,1

Zdroj: Páleníková (2013) - READER

Efektivní využití LK (II)

a) flexibilní školství (vzděl. soustava reagující na potřeby TP)

- např. specifická míra nezaměstnanosti absolventů / mladistvých (zjednodušený ukazatel) 15 – 24 let
- 04/2012: ČR 19,7 %; EU 27 22,6 %

b) rozvoj celoživotního vzdělávání

Podíl dospělé populace ve věku 25–64 let, která se účastní nějaké formy vzdělávání (v %)

	2007	2008	2009	2010	2011
Česká republika	5,7	7,8	6,8	7,5	11,4
EU (27)	9,3	8,4	9,3	9,1	8,9

Zdroj: Páleníková (2013) - READER

Ekonomické a sociální výstupy vzdělávání

	Soukromé	Veřejné
Peněžní	Výdělek, příjem, bohatství Produktivita	Daňové výnosy Náklady na sociální transfery Náklady na zdravotní péči
	Ekonomické	
Nepeněžní	Zdravotní stav Životní spokojenost	Sociální soudržnost Důvěra Fungující demokracie Politická stabilita
	Sociální	

Zdroj: Řezáčová (2013) - *READER*

Jak vzdělávání ovlivňuje „mimoekonomicky“?

- faktory ovlivnitelné vzděláváním a mající potenciál ovlivnit jednotlivé domény našeho života:
 - vlastní sebehodnocení, orientaci na budoucnost, schopnost vypořádat se s problémy, postoje a hodnoty, komunikační schopnosti, pracovní trh, příjem a bohatství (Schuller et al., 2000)
- lidský kapitál a **sociální kapitál**
= síť vazeb s druhými lidmi, hodnoty a normy

Společenská angažovanost

- politická participace
- volební účast
- občanská participace (neusiluje o změnu ve veřejné politice; např. dobrovolnické aktivity)
- sociální soudržnost a důvěra ve společnost

- význam obsahu vzdělávání (kurikula) – např. silný vztah občanských znalostí žáků a plánované účasti ve volbách
- význam pedagogických metod – důležitost otevřenosti diskuzí o politických tématech

Zdraví jako přínos vzdělávání

- zdraví = „stav úplné tělesné, psychické a sociální pohody a nikoli pouze nepřítomnost nemoci či slabosti“ (WHO, 1946)

Obr. Základní prvky, které spojují učení se zdravím

Oblasti zdraví, na které má vzdělávání vliv

- přímé efekty
 - úmrtnost, tělesné zdraví, psychické zdraví a subjektivní pocit životní pohody (well-being), vlastní hodnocení zdraví a mezigenerační efekty vzdělání
- chování související se zdravím
 - kouření, konzumace alkoholu, obezita, fyzická aktivita, konzumace ovoce a zeleniny, využívání zdravotnických služeb..
- nepřímé efekty (role okolí)
 - rodinné prostředí, životní prostředí, pracovní...

Vzdělání a kriminalita

Obr. Srovnání vzdělanostní struktury obyvatelstva a vězňů v ČR

Vzdělání	Vzdělanostní struktura obyvatelstva ČR (v %)	Vzdělanostní struktura vězňů v ČR (v %)
bez vzdělání	0,5	0,2
základní (vč. neukončeného)	18,5	46,2
střední bez maturity	34,9	40,3
střední s maturitou (vč. nástavbového a VOŠ)	32,9	11,9
vysokoškolské	13,2	1,4

Zdroj: Řezáčová (2013) - *READER*

Vzdělávání a trh práce

- ekonomické přínosy jednotlivce ze vzdělávání: vyšší očekávané příjmy, nižší riziko ztráty zaměstnání a lepší prac. místo
- primární a sekundární trh práce
- lidé s nižší kvalifikací více ohroženi dlouhodobou nezaměstnaností
 - společ. důsledky: nevyužití LK, nižší výnos na daních, vyšší sociální dávky, zhoršení zdraví, kriminality...
 - indiv. důsledky: snížení životní úrovně, změnu vnímání času, ztrátu statusu, zhoršení rodinných vztahů, zdraví...
- specifická míra nezaměstnanosti – jeden z hl. ukazatelů TP

(Ne)zaměstnanost a dosažené vzdělání

Obr. Nezaměstnanost podle dosaženého vzdělání za 3. čtvrtletí 2013 (v %)

Vzdělání	Celkem	Muži	Ženy
Základní a bez vzdělání	23,9	24,9	22,9
Střední bez maturity	8,0	6,0	11,8
Střední s maturitou	5,7	4,7	6,6
Vyšší a vysokoškolské	3,2	2,8	3,6
Obecná míra nezaměstnanosti	6,9	5,8	8,4

Ohodnocení zaměstnanců dle dosaženého vzdělání

Obr. Výše hrubé měsíční mzdy podle vzdělání

VZDĚLÁNÍ ZAMĚSTNANCE	Průměrná mzda	Mzdy v důležitých kvantilech						
		P5	P10	P25	P50	P75	P90	P95
		5. percentil	1. decil	1. kvartil	Medián	3. kvartil	9. decil	95. percentil
Základní a nedokončené	16 909	8 988	9 955	12 047	15 658	20 343	25 353	29 017
Střední bez maturity	19 949	9 745	10 922	14 189	18 789	24 033	29 900	34 136
Střední s maturitou	25 941	10 942	13 286	17 918	23 311	30 081	39 249	47 600
Vyšší odborné a bakalářské	30 517	13 139	16 408	21 135	26 523	34 293	45 174	57 876
Vysokoškolské	43 410	15 812	20 373	25 420	32 912	47 896	72 482	98 245

Vzdělání a složitost práce

Obr. Distribuce mezd podle klasifikace zaměstnání (dle CZ-ISCO), 2012 (v Kč)

Klasifikace zaměstnání	Průměrná mzda	1. decil	1. kvartil	medián	3. kvartil	9. decil
Zaměstnanci v ozbrojených silách	25290	15286	18160	23644	29159	37207
Řídící pracovníci	58343	19410	28293	40395	62820	108118
Specialisté	36592	20968	24343	29479	41535	59725
Techničtí a odborní pracovníci	28780	16017	20729	25933	33174	43211
Úředníci	22578	12768	16757	20967	26527	33400
Pracovníci ve službách a prodeji	16445	9685	11295	14617	18968	25507
Kvalifikovaní pracovníci v zemědělství, lesnictví a rybnářství	18812	12979	14994	18034	21759	25449
Řemeslníci a opraváři	21730	12559	16245	20743	25980	31877
Obsluha strojů a zařízení, montéři	21112	12602	16142	20417	24977	30312
Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	14627	9067	10880	13334	17366	21760

Děkuji za pozornost 😊